

שמואל בק, ג'ורג' שמש, מיכאל דרוקס

עדות אישית על שלושה קורבנות של "המופשט הלירי". על הרגע התרבותי הפרטי של האמנים שמואל בק, ג'ורג' שמש ומיכאל דרוקס. בין הרגע התרבותי הפומבי המתמשך של הקאנון המחייב – "המופשט הלירי" – לבין "הפרטי" שלהם לא היה מרחב ראוי, בעיניהם, ועל כן הגלו עצמם מישראל.

אדם ברוך

ולא כאל "חפץ חשוד". המבט הביקורתי המודרני, ולא רק זה שהשתכלל מאז ועד היום, אלא אף זה של זמנר-שלו, לא היה טבעי לו. הוא היה מאוהב במליצה המעורסלת, בדיבור הגרנדיזויז על אמנות ואמנים. המילון שלו היה מצומצם. הדיון בשמואל בק לא כלל את הפן היהודי, את ה"שואה". בק תואר כמעט כמוצר "סוריאליסטי חלק".

גמזו היה אז, בשנות השישים ובתחילת שנות השבעים, אישיות ישראלית מרכזית מאוד בתחומה. סוג של כריזמה. הוא "אילץ" את הממסד העירוני לבנות את בניינו החדש של מוזיאון תל-אביב. קהילה אזרחית בורגנית-מינוס, שהיתה אדישה לאמנות בימי מצוקה ואוהדת-מנומנות בימי רווחה, קיבלה את הדיקטט הגמזואי. בין היתר, משום שהציע לה "חפצים מקודשים" (מאשרי ערכים שליטים), ולא "חפצים חשודים" (יוצרי ספקות ומערערים).

ההקשרים החברתיים, הפוליטיים, הסמנטיים (של האמנות) לא הוארו אז במדויק, אם בכלל, ונבללו בדיבור מוחצן על "האמן מול החברה", "האמן המודרני" וכיו"ב. דברים נעימים ומנעימים שאפשרו לגמזו להציג בתל-אביב, בשנות השישים והשבעים, אן-פורמל צרפתי מסוף שנות הארבעים, בשעה ש"העולם" האזין לרוברט ראושנברג הצעיר, לדוגמה. כלומר, תל-אביב (של מוזיאון תל-אביב) היתה אז גרורה מערבית מנומנת.

לכן, קשה לתאר את הרגע התרבותי סביב שמש, דרוקס ובק, מבלי לקשור את עצמנו בחזקה ל"רגע" המתמשך של גמזו. לקשור חזק, ולהרפות. כי גמזו אמנם היה שם, אבל מי ששלט שם היה "המופשט הלירי". ומי שחרץ גורל, מבחינת שמש, בק ודרוקס, היה הגנטיקה והדי-קטורה "המופשטת הלירית". נגיע לכך בהמשך. בעיני גמזו, בק היה סוריאליסט. שמש היה, בעיניו, פריסאי. דרוקס הצעיר היה דאדאיסט. כלומר, איש מהם לא היה, בעיניו, "ישראלי" בראש ובראשונה.

אגב, את דרוקס אני תיווכתי לגמזו. הוא היה מבאיו הקבועים של בית הורי, וסיפרתי לו על דרוקס. "סיפרתי", כי המשא ומתן הביקורתי עם גמזו היה יותר באמצעות "סיפור" ופחות באמצעות מילון ביקורתי-מושגי.

לפנינו סיפור. אין לו סוף. הוא לא ממש קווי. אנסה לספרו בלשון רגילה. לא בלשון ביקורתית מקצוענית. כי ה"סיפור" הזה לא יעדיף לשון זו. אחת מנקודות המבט שלי על "הסיפור" הזה היא של עד. יחסי לגיבורי הסיפור חם ביותר. עם שניים מהם עשיתי תקופות חיים ממשיות. עם ג'ורג' שמש התגוררתי בצ'לסי-הוטל, ניו-יורק, במשך שנים אחדות, בתחילת שנות השבעים. עם מיכאל דרוקס היה לי קשר אישי במשך שנים. לא כך עם שמואל בק. ובסך הכל, זהו סיפור או תיאור המאיר רגע תרבותי שראשיתו במחצית שנות השישים, ועיקר חיותו בראשית שנות השבעים. גם אם התמחתי בנתינת כותרות, לא מצאתי כותרת אחת ל"רגע" הזה. ובכן, הנה הסיפור.

אין קשר אחד ברור וישיר בין הרגע התרבותי של מיכאל דרוקס, שמואל בק וג'ורג' שמש. שלושם, כל אחד לחוד, חצו וחוצים את שמי התכלת שלנו, ואף שהו במרכזם או בשוליהם הברורים, במשך שעות אחדות ואפילו תקופות.

שמואל בק שהה במרכז השמים האלה בבטחה רבה, מאמצע שנות השישים עד אמצע שנות השבעים. ציור ספרותי, סמלי, עלילתי, מטיף, צובר זיכרונות ומפיץ אותם הלאה. קיר, אגס, בית, מלאך, אבן, דמות אדם. ציור מלא-מלא, שואף לדיוק, כמו קלאסי, מציאותי-אשלייתי, מעט מתעתע, מעט תפאורתי, תוכן ותכונה מיוצגים בו "כפי שהם" (הכאב מצויר ככאב, הפאר כפאר). בפורמטים שמרניים.

שמואל בק הוצג אז במוזיאון תל-אביב, בפרט בתקופתו של ד"ר חיים גמזו כמנהל המוזיאון, ובהרחבה ובקביעות בגלריות מסחריות, ובפרט בגלריה של הדסה קלצ'קין. כמו כן הוצג במכירות הפומביות של גלריה גורדון, שהיתה המוסד הסמכותי בתחום זה.

גמזו שנתן מעמד מוזיאלי לשמואל בק, היה הוא עצמו זרוע מכובדת של המעמד הבורגני המקומי. הדיון שלו, כאוצר וכמבקר, באמנות הישראלית המתהווה, ובאמנות הבינלאומית שהציג במוזיאון תל-אביב, היה סנטימנטלי ו"ספרותי". הוא התייחס אל הציור כאל "חפץ מקודש",

'קשת, ספרות עיון בקורת', רבעון, עורך
אהרן אמיר, גיליון 32, קיץ 1966.

1966 שלומי. ¹⁹ < מפא"י מקבלת החלטה להחזיר את פנחס לבון למפלגה, שש שנים לאחר שהודח ממנה על רקע "הפרשה" וקוראת לקבוצת מן היסוד לחזור למפלגה. ²⁹ < בתל-אביב מתקיימת עצרת זיכרון במלאת עשר שנים לטבח בכפר קאסם, ביוזמת הוועד הציבורי לציון יום הטבח. מצפן מפנה את תשומת הלב להתעלמות מהטבח בעיתונות על רקע ציון עשור למלחמת סיני (עצרת קטנה באולם סגור בתל-אביב).
+ בכנס סוציולוגים בנושא "קליטת מהגרים" באוניברסיטה העברית בירושלים מזהיר ש.נ. אייזנשטדט כי "סכנת התפוצצות נוסח ואדי סאליב עדיין מרחפת מעל ראש כולנו", מכיוון שיוצאי אסיה-אפריקה אינם מסתפקים בקידום ודורשים במפגיע שוויון בחברה ובכלכלה. החייל האמץ שוויק, עם בובמה צור, בתיאטרון הוורוד.

נובמבר ¹ < שביתה כללית של סוחרים במחאה על שיעור המסים. ² < האדריכל צבי הקר מחבל בבניין הפקולטה להנדסה שתכנן לאחר שהוכנסו בו שינויים ללא הסכמתו. ⁶ < הקיבוץ הארצי אוסר על התארגנות חוג "הצעירים המתמרדים" היוצא נגד הנהגת מפ"ם ונגד השותפות שלה בממשלה. ⁸ < מבוטל מנגנון הממשל הצבאי בהתאם להחלטת הממשלה שהתקבלה יומיים קודם לכן. < שירות החובה של חיילים בצה"ל מוארך בארבעה חודשים. ¹¹ < שלושה חיילים נהרגים ממוקשים שהונחו על ידי מחבלים, שהגיעו מירדן, בגבול ירדן. ¹³ < פעולת תגמול גדולה של צה"ל לאור היום באזור הכפר סמוע בגבול ירדן. עשרות חיילים ירדנים ועשרות בתים מפוצצים. ¹⁶ < משמרת מחאה של אנשי תנועת העולם הזה - כוח חדש נגד הירידה מול הקונסוליה הקנדית בתל-אביב. ²⁷ < שביתת סטודנטים נגד העלאת שכר הלימוד. ²⁹ < שני מטוסי קרב מצריים מופלים על ידי מטוסי חיל האוויר הישראלי. < נפסל הסרט הישראלי מנע לרצח בשל "פגיעה בערכי התרבות של הציבור הישראלי". הפסילה מבוטלת לאחר כשבוע בלחץ המשקיעים הזרים שהיו מעורבים בהפקה ובהתערבות הממשלה.

+ הוועדה למניעת הפצת ספרות תועבה פוסלת להפצה את ספרו של דן עומר בדבך. עומר, ששובת רעב במחאה על החלטה, נעצר על ידי המשטרה ומועמד לדין על הפצה לא חוקית של ספרו. < קבוצת 10+ מציגה בגלריה גורדון בתל-אביב. < רואה אור תרגום עברי של אינטימיזם, מאת ז'ב. סארטר.

דצמבר ¹⁰ < פרס נובל לספרות מוענק לש"י עגנון. ²⁷ < במסיבת עיתונאים לרגל הופעת כרך המילואים של האנציקלופדיה העברית טוען פרופ' ישעיהו ליבוביץ, כי הצנזורה התערבה בעריכת האנציקלופדיה וניסתה למנוע פרסום דברים הנוגעים למבצע סיני וליחסי ישראל-גרמניה. ²⁹ < כינוס "עודד", קבוצת סטודנטים ציונים מצרפת, ממוצא צפון אפריקני, הפועלים לקידום חברתי של עדות המזרח בישראל.

+ בועז עברון קורא באתגב להקים קואליציה של כוחות השמאל כאפשרות היחידה לעצירת "דיקטטורה ריאקציונרית של רפ"י לנוכח חולשת השלטון הקיים". < פילוג בתנועת העולם הזה - כוח חדש. אנשי מצפן פורשים על רקע קיטוב בין עמדות חברתיות "שמאליות" ל"ימניות" בתוך התנועה. לאחר הפילוג ממנה משה מחובר להצביע על "זהותו החברתית של העולם הזה" כזו של "המעמד הבינוני הנמוך". < מועלה קזבלן, מחזה מוסיקלי עם יהורם גאון בתפקיד הראשי. < כל בדיחות אשכול, חוברת ובה לקט בדיחות נפוצות ומומצאות על לוי אשכול מופצת על ידי פרסומאי תל-אביב ומעוררת סערה בחוגי השלטון. < בין המזון לבין האבסורד, מאמרי ביקורת על הספרות הישראלית מאת ברוך קורצווייל. < הנשנים, מאת סטרינדברג, בתיאטרון זוית, בבימוי יוסי יזרעאלי, התפאורה של בוקי שוורץ. < קול קורא של אנשי רוח ישראליים נגד המלחמה בווייטנאם.

1967 ינואר ¹ < שביתה של פועלי נמל אשדוד; תימשך לסירוגין כמה חודשים. ² < ח"כ ישראל ישעיהו, המצטרף לממשלה כשר הדואר, הוא השר התימני הראשון. ראש הממשלה, לוי אשכול, מצדיק את המינוי: "הממשלה רואה מתפקידה לשתף כוחות לא אשכנזיים בעבודתה. יתר על כן, אם יזדמן בעתיד מועמד לא אשכנזי המוכן לשאת בעול, היינו מכניסים אותו

גם כך "הוא היה גיבור", חיים גמזו.

הרגע התרבותי של בק קשור גם לרגע התרבותי ששמו: המכירה הפומבית בישראל. נקדיש לה שורות אחדות. במכירות אלה, שמואל בק הוצע והוצג עם ארדון, ראובן, ברגר, סטימצקי, זריצקי, ארון, סימון, ניקל וקדישמן. כלומר, כחלק מהזן מקומי "מוכח". ובדרך כלל, כאמור, בק תואר כאן כ"סוריאליסט". מותר, ואולי אף נכון מאוד, להקל ראש בתיאור זה, להופכו על פניו, להתעלל בו ולסכמו כתיג מסחרי בוטה ובור, שנהגה (על ידי גמזו, בין השאר) והופץ לקהל בורגני-מינוס, שבסוף שנות השישים, לאחר מלחמת ששת הימים, החל לרכוש אמנות באופן בולמוסי למדי, והחל מזהה עצמו, בפני עצמו, כ"אספן אמנות". תיאורו של בק כ"סוריאליסט" זירז את מחזור המכירות של יצירותיו אז. מחזור נאה במיוחד, במונחי השוק הישראלי, ועל כן מעורר קנאה טבעית בקרב קהילת האמנות. גם הקנאה, כתכונה אנושית, היתה גורם בהדחת שמואל בק ובהגלייתו העצמית מישראל. הזרות, כחסר אנושי, היתה גורם בהגליה העצמית של ג'ורג' שמש. הלחץ, כמצב אנושי, היה גורם בהגליה העצמית של מיכאל דרוקס. ו"המופשט הלירי", כחופת ברזל אטומה מעל לראשם, הגלה אותם.

מה שדחק אותם היה בעיקרו "הפובליציסטיקה והפוליטיקה" של "המופשט הלירי".

בסוף שנות הארבעים הישראליות נרקמה תנועה אמנותית, שהתייצבה בשנות החמישים כ"מופשט הלירי" בהנהגת הצייר יוסף זריצקי, ואתו הציירים יחזקאל שטרייכמן ואביגדור סטימצקי, וציירים ומורים לציור. התנועה, בראשיתה, חסרה טקסט-מכונן ממשי, ואת מקומו מילאו אינטואיציות, מלמולים אמנותיים ותוצרים (בעיקר ציור). ורק טבעי, שבראשיתה זו היתה תנועה רבת משתתפים ואף רבת נוסחים. אמנים בעלי סגנון ומטרות שונים אלו מאלו התכנסו תחת "המופשט הלירי". "המופשט הלירי" היה טענה בזכות היתרון וההכרח של ציור מודרני-ניסטי, בינלאומי, לא מקומי, לא ישראלי (במובנים האזוריים והשבטיים המצמצמים), לא ספרותי, לא עלילתי. ציור שאינו מספק שירותים פוליטיים וסמליים ישירים לחברה ולמשטר. ציור מופשט, מופשט מתון, מופשט מדורג, מופשט השומר על אזכור תצורתי. ומדוע "לירי"? כיוון שלא היה זה מופשט גיאומטרי או רליגיוזי. אלא לירי. לפחות לירי יותר מאשר גיאומטרי. תחת ה"לירי" התכנסו גם לא ליריים. ותחת "המופשט", גם לא מופשטים.

המופשט הזה, על גולמיות הטקסט המכונן שלו, חצה את הציור הישראלי למקומי, לעלילתי, לספרותי, למגיש שירותים חברתיים ישירים, למיסטי-לאומי – ולבינלאומי ולמודרניסטי. המחנה הראשון יוצג על ידי הצייר ארדון. המחנה הלירי יוצג על ידי זריצקי. הציור של ארדון היה פיגורטיבי, עתיר סמלים ורמזים, טבול בחוויות יסוד יהודיות וישראליות. במשך שנים, נוסח ארדון ונוסח זריצקי היו מקוטבים, ועל קו המתח ביניהם נוהלו גם מסעות יצריים וגם מסעות אינטלקטואליים. ארדון כריאקציה, זריצקי כקידמה. לימים, ארדון המבוגר הגלה עצמו מישראל,

שנשלטה, מבחינתו, על ידי האפארטיזקים של "המופשט הלירי", שנהפך לקאנון מחייב, נקמני וחסר סובלנות, וששלט גם במוזיאונים, בגלריות ובביקורת.

שמש, דרוקס ובק פעלו במחצית השנייה של שנות השישים, והציגו בעיקר בתחילת שנות השבעים – ואז, כאשר כבר מלאו כ-20 שנה ל"מופשט הלירי", מה שנותר לאמיתו של דבר מ"המופשט הלירי" היה המשטרה שלו.

מה זה המשטרה של "המופשט הלירי"? זה הפוליטיקה והפובליציסטיקה, שלעולם מתקיימות לאחר שהפנומן סיים את חייו הטבעיים והאמיתיים, והוא עדיין משתרר על הסביבה מתוך אינרציה או מתוך צורך לחנוק כוחות חדשים.

משטרה זו (אוצרים, מבקרים, אמנים, בעלי גלריות – פלוס האספסוף האוטומטי הנצבר בעקבות הופעת הכוח של הקאנון המחייב) בידלה את שמש, בק ודרוקס. מה שדחק אותם היה בעיקרו הפובליציסטיקה והפוליטיקה של "המופשט הלירי" (אגב, מוזיאון תל-אביב, במסגרת תערוכת "שנות השבעים", מרענן את המבט על דרוקס).

לפנינו שלושה אמנים שהגלו עצמם מכאן. הגלו בפועל. רבים המגלים עצמם בדיבור, בהכרזה, בעודם דבקים במקום הזה, עד שהיו לבשר אחד. דרוקס נמצא שנים ארוכות באנגליה. שמש בניו-יורק. בק באירופה. מדי פעם יגיעו לכאן. מעין ביקור מולדת. דרוקס ושמש מציגים כאן מדי פעם. שמש בגלריה אפרת בתל-אביב. דרוקס בג'ולי מ. ובתערוכות נושא מוזיאוליות. זה כעשור דרוקס מנהל מין משא ומתן עם מוזיאון ישראל בדבר תערוכת יחיד. גלריה בוגרשוב בתל-אביב "שחזרה" את דרוקס בתערוכה ב-1993. בק מיוצג בעיקר באמצעות המכירות הפומביות. נכון לייחס למכירות הפומביות פונקציות נוספות לאלה המסחריות. כי המכירה הפומבית הישראלית היא גם מנגנון מיון חוזר וגם הוכחת מעמד, ובפרט מעמד של נוכחות בזיכרונה של קהילת האמנות. הנה, לא מעט אמנים שהגלו עצמם מישראל, הגלו עצמם, באותה שעה או בשעה מאוחרת יותר, מהזיכרון המקומי, מרשימת הנוכחים. נעשו נפקדים שכאלה. ואילו בק ודרוקס נוכחים, גם באמצעות המכירות הפומביות. המכירה הפומבית היא גם אמצעי החיאה, החזרה לזיכרון. דוגמה לכך הוא יואב בראל. בראל כמעט נעלם מן הזיכרון לאחר חניה לא קצרה וכוחנית מאוד בזיכרון הזה, בתור מבקר אמנות, ובתור אמן, ובתור אירוע ואירוען (אמנות, תאטרון, עשר פלוס, שירה, יצחק דניציגר, מדורי חברה). בק, דרוקס ושמש היו חלק בלתי נפרד מהרפרטואר של בראל כמבקר האמנות של תאטרון. והנה, הזיכרון המתעתע דחק את יואב בראל, שהיה אחד הממונים על הזיכרון, אל השכחה. כשאתה מבחין, לעתים רחוקות למדי, ביואב בראל במכירה פומבית – לפניך התמודדות על שארית תפיסת מקום בזיכרון הישראלי, ולא רק "מכירה" במובנה המסחרי הנאיבי. יואב בראל היה בן דורו וכן טעמו וכן מאבקו של רפי לביא, ואף של משה גרשוני, יאיר גרבוז, רן שחורי ועוד, אך איש מהם לא קיבל, ואולי אף לא היה יכול מהותית לקבל על עצמו את תפקיד הסוכן של יואב בראל. ולכן,

'תלמוד בבלי, מסכת ברכות, מנוקד ומבואר, מתורגם על ידי הרב עדין שטיינזלץ, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, תלמודים, ירושלים.

בשמחה לממשלה".³ < סימפוזיון באוניברסיטה העברית בירושלים בשאלת החופש האקדמי ותלות האוניברסיטאות בשלטון. >5 בנימין עמרי טוען באתגב שהמצב הכללי בישראל הוא "לאחר-ציוני": "בישימון הרוחני והפוליטי של ישראל הלאחר-ציונית פג יעדה המקורי של המדינה... המחשבה הציבורית נאחזת בשארית כוחותיה בחזון הציוני החומק ונמס מתחת לידים".⁸ < פרסום רשמי: ב-1966 ירדו מישראל אחד-עשר אלף איש.¹³ < הסורים פותחים באש לעבר סירות דייגים בכנרת. חילופי אש בגבול הסורי יימשכו לסירוגין במהלך החודש.²³ < הפגנת מובטלים בהרצליה. < חובה עלינו למנוע גזענות יהודית במדינת ישראל, חוברת על "בעיית העדות", מאת אליהו אלישר, בהוצאת ועד העדה הספרדית בירושלים. < קול ישראל: מחקר סטטיסטי מראה שמרבית המורשעים במעשי פשיעה ואלימות הם יוצאי צפון אפריקה. < שלוש ימים וילך, סרטו של אורי זוהר, עם עודד קוטלר ויהודית סולה, על פי סיפור של א.ב. יהושע. הסרט יזכה בפרס בפסטיבל קאן.

פברואר <5 המיתון מעמיק; הממשלה מחליטה לשלם דמי אבטלה.¹⁴ < התפרעות בשכונת התקווה לאחר עצרת נגד נתיחת גופות שנערכה במקום.¹⁹ < שני עורכי השבועון בול, מקסים גילן ושמאל מור, נידונים במשפט בדלתיים סגורות לשנת מאסר על פרסום כתבה הקושרת את המוסד לרצח מנהיג האופוזיציה המרוקאי בן ברקה. הגיליונות שהודפסו הוחרמו כמעט כולם על ידי המשטרה. הפרשה ממריצה הקמתו של ועד ציבורי לשמירה על זכויות האזרח.²⁰ < על רקע משפטם של ח"כ שמואל תמיר וכמה מחבריו בבית הדין של תנועת החרות מתפלגת התנועה. שמואל תמיר, ויקטור טייאר ואליעזר שוסטק מקימים את "הגוש החופשי", שייקרא אחר כך "המרכז החופשי".²⁸ < הצנזורה פוסלת קריקטורה המתאייסת לפרשת בול, שהופיעה בעיתון הסטודנטים הירושלמי נצוצ. בתגובה מפרסם העיתון עמוד שער לבן ועליו חותמת הצנזורה.

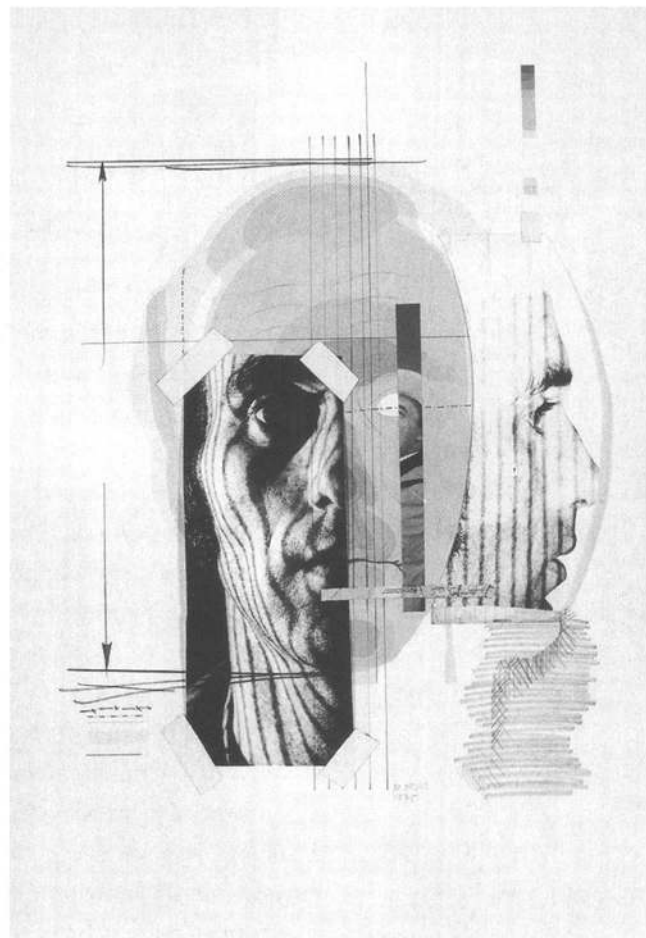
+ < במערכה מאשים את המשכילים מבני עדות המזרח בניכור ובנטישת השורשים התרבותיים והמחויבות החברתית שלהם: "אין אתם משמשים מרפקים לציבור המקופח ואין אתם משמשים פה לרבבות מבני העם שאין להם פה". < אני אחמד, סרט קצר המתאר את חיי הפועלים הערבים בערים בישראל מוכרז כ"סרט לא ישראלי" ומותר להקרנה רק לאחר קיצוצים. < תערוכה מיצירות רודן במוזיאון תל-אביב. < רואים אור חמישה כרכים מכתבי זיגמונד פרויד בעברית. < חיים גמזו מבקר את "אופנת ניבול הפה, האנוס והאלימות הסאדיסטית", שמציפה את במות התיאטרון במסווה של אוונגרד.

מארס <7 השבועון טיים מפרסם פרטים על פרשת בן ברקה וטוען כי עורכי העיתונים בישראל ידעו על הפרשה.⁸ < יחס עוין וקריאות גנאי כלפי לוי אשכול, ראש הממשלה, בעת הופעתו בפני תא הסטודנטים של מפא"י באוניברסיטה העברית בירושלים. אשכול יכנס התייעצות עם שרים ופרופסורים לדון באמצעים לריסון הסטודנטים.¹⁴ < ז'אן פול סארטר וסימון דה בובואר מגיעים לביקור בישראל. ועד ציבורי מיוחד בראשות אברהם שלונסקי מוקם כדי "לקבל את פניהם" בישראל. סארטר נושא הרצאות על מעמדו של האינטלקטואל ואיש הרוח. דליה רביקוביץ בהארץ (24.3): "המוני הסופרים העברים ובני משפחותיהם" [מתנפלים על סארטר] ש"סובב בקיבוצים מלווה על ידי חבורה מצומצמת של ארבע מאות חמישים גבאים מפלגתיים ונדרש לתת את ברכתו לאוטופיה הנפלאה המתגשמת בקיבוצים". < הפגנה אלימה של חוגים דתיים ספרדיים נגד נתיחת גופות בירושלים. < התנגשות בין שוטרים למובטלים בהפגנה בתל-אביב נגד האבטלה והמיתון. המפגינים קוראים "לחם עבודה" ו"בגין לשלטון".¹⁹ < השירים הדתיים מתנגדים לתוכנית המוצעת בממשלה להקים תחנת טלוויזיה כללית.²⁹ < על המשמר מבטל את השתתפות גרשון שוקן, עורך האבץ, בסימפוזיון בנושא חופש העיתונות, בשל סירובו של שר המשפטים, י.ש. שפירא, להופיע בחברתו.

+ < ארבינקא, קומדיה של אפרים קישון עם חיים טופול, אבנר חזקיהו וגילה אלמגור. < גיליון ראשון של פוב, מגזין למוסיקה פופולרית. < קבוצת 10+ מציגה תערוכה חדשה, 10+ באדום בגלריה כץ בתל-אביב. < תוכנית ראשונה של שלישיית החלונות הגבוהים, עם שמוליק קראוס, ג'וזי כץ ואריק איינשטיין. < בהבימה מציגים את הכלה וציד

ג'ורג' שמש, ציור לשער גיליון 4 של 'מושב', ספטמבר 1975.

מיכאל דרוקס, מתוך סדרת "דרוקס'לנד" (דיוקן, מפה, הכפלות), טכניקה מעורבת על נייר, 1976. צילום מנוחה ברפמן.

חדש" של אורי ליפשיץ, ופגש כאן, למרות כל "התמורות הסגנוניות והערכיות", מוכנות בלתי נדלית להכיר גם בגדולה של "המופשט הלירי" (זריצקי, שטרייכמן, סטימצקי). וגם בתקפות או ברלוונטיות העזה של "מופשט לירי" זה. באמצע שנות השישים (לא להאמין) ואף במחצית שנות השבעים (ממש לא להאמין) "המופשט הלירי" הזה היה הקאנון המחייב בתל-אביב, בעוד שב"עולם" המופשט הזה היה כבר זה כ-20 שנה ערך היסטורי מסוכסך. מוכנות בלתי נדלית זו היתה סיבתה ובבואתה כאחת של "העובדה הפשוטה", שמעולם לא התקיים באמנות הישראלית "רצח אב". רפי לביא לא "רצח" את "אביו" זריצקי, ואיש לא "רצח" את רפי לביא ה"אב". מתנהלים כאן, במשך עשרות שנים, יחסים חומלים ונחמלים על עברם ועל עתידם. גם העוינות האינטלקטואלית כלפי שמואל בק, מצד אנשי נוסח לביא, היתה גניחה יותר מאשר פעולה. גונחים פה הרבה. הציור של ג'ורג' שמש היה ציור ז'אנרי משובח. כלומר, נכון, לגמרי נכון. "ריאליזם חדש" על פי הספר. הז'אנר היה אירופי בעיקרו, ובפרט

בראל שהיה אישיות מרכזית ממש בקהילה, ובפרט כמבקר אמנות שהמחיש בפועל את ראשית הכתיבה הביקורתית המודרנית בארץ, הוא היום כמעט "נטוש".

ובכן, הרגע התרבותי של ג'ורג' שמש, מיכאל דרוקס ושמואל בק, אינו רגע אחד מסוים, זהה ומשותף, ועדיין הוא "מחצית שנות השישים הישראליות". ג'ורג' שמש, שאף הוא הוצג במוזיאון תל-אביב ובגלריות תל-אביביות מרכזיות, הגיע לכאן מפריס, צרפת. מ"פריס". לא במקרה יאיר גרבוז העצים את "פריס" בציור ובטקסטים שלו. העצים, ובאותה שעה גיחך מעט את הישראלי שנעשה "פריסאי" והתנכר ל"פלסטיניות" ול"יידישאות", הדבוקות אליו ובו.

שמש הצעיר חזר לתל-אביב כ"ריאליזם חדש". נוסח ציור אירופי, וצרפתי בפרט, שהתפתח לאחר האן-פורמל גם כ"ציור" וגם כעמדה חברתית, כשלצדו נוסח ה"קוברה" ומודל היחיד הבלתי מתפשר של פרנסיס בייקון. "הריאליזם החדש" של ג'ורג' שמש פגש כאן "ריאליזם

הברברים, מאת נסים אלוני, ובבימויו. < אגודת הסופרים מסרבת להיפגש עם הסופר גינתר גראס המבקר בארץ, מפני שהוא גרמני.

'דברי הרמטכ"ל רב אלוף יצחק רבין במעמד קבלת תואר דוקטור כבוד'. עטיפת תקליט, האוניברסיטה העברית, הר הצופים, ירושלים, CBS וקול ישראל.

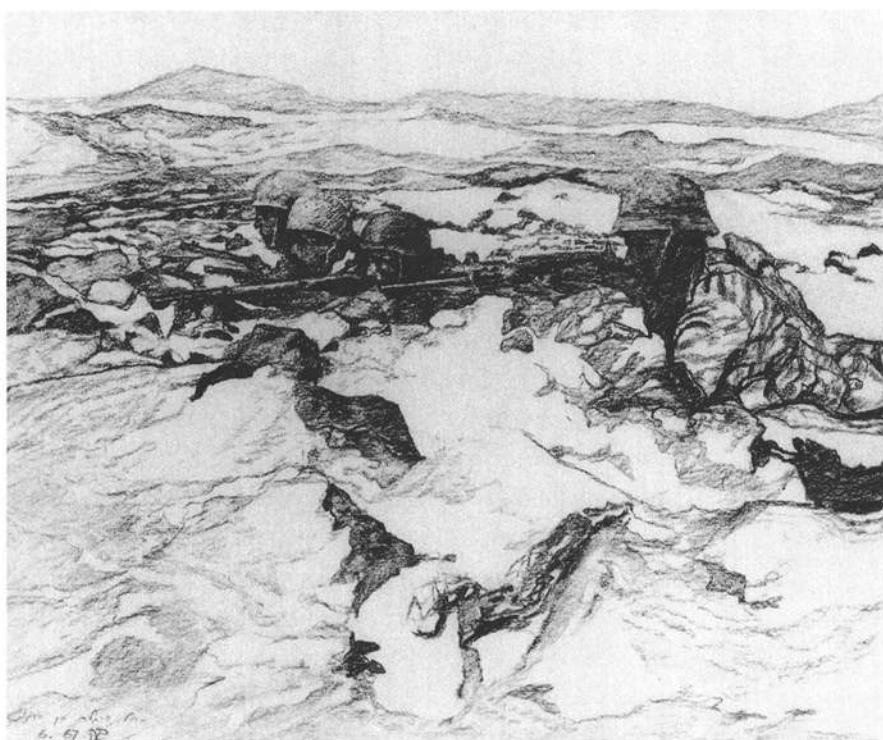
אפריל 7 < שישה מיגים סוריים מופלים על ידי חיל האוויר הישראלי במהלך יום קרב ארטילרי ליד קיבוץ האון. 23 < דוד בן גוריון יוצא לגרמניה לטקס האשכבה של קונארד אדנאואר. 24 < הפילוסוף, פרופ' יהושע בריהל, מחייב בגיליון חג הפסח של למכתב את זכות השיבה של הפליטים הפלסטינים: "יש לפליטים הזכות המוסרית לחזור לישראל באותה מידה שיש ליהודי רוסיה הזכות לעלות לישראל". 30 < כרוז החתום על ידי "שלוש מאות סופרים, אמנים, אנשי רוח ופרטיזנים" ישראלים קורא להפסקת המלחמה בווייטנאם.

+ מכתב של מאיר יערי לז'ב. סארטר בעל המשמר: "הדהימה אותי תגובתך הנמרצת ממנה משתמע כי הנך תובע הודיה עקרונית בזכותו של כל פליט לחזור למקומו". < מבק, מחזה ישראלי מקורי העוסק במשבר הקליטה של עולה חדש ממרוקו, מאת נפתלי נאמן, בתיאטרון זית. < רואה אור בארץ רדופת עבר – גרמניה החדשה, מאת עמוס אילון. < תערוכת פסלי ברזל של יחיאל שמי במוזיאון ישראל. < פגישות עם מנהיגים ערביים, מאת דוד בן-גוריון: תולדות המאמצים להידברות יהודית-ערבית. < להקת הנח"ל, בתוכנית ה-20, מופע ותקליט חדש.

מאי 14 < המצרים מכניסים כוחות גדולים לסיני, הממשלה מחליטה לא לגייס חיילי מילואים אלא להעביר עוד כוחות סדירים לסיני. 18 < בעקבות דרישת המצרים מפנים כוחות האו"ם את סיני, אשכול מאשר גיוס מילואים מלא. מתחילה תקופת "ההמתנה". 21 < נחתמות תקנות לשעת חירום המאפשרות לרתק עובדים למפעלים ולשירותים חיוניים. 22 < נאצר חוסם את מיצרי טיראן לשיט ישראלי. 23 < הרמטכ"ל, יצחק רבין, נעלם ליום שלם מהמטכ"ל. שמועות על "התמוטטות". 27 < בני נוער חופרים שוחות בתל-אביב; כוחות צה"ל בהמתנה. מתפרסמות רשימות המקלטים הציבוריים והוראות הג"א לשעת חירום. 28 < שנים-עשר אלף איש מועסקים בתל-אביב בעבודות לשעת חירום. שמועות על הכשרת שטח בגן העצמאות לקליטת עשרים אלף חללים במלחמה הצפויה. < בנאום רדיו מכריז לוי אשכול כי חסימת המיצרים היא מעשה תוקפנות נגד ישראל. העיתונים מאשימים את אשכול כי נאווה היה מגומגם ומבולבל. דוד בן-גוריון יכנס מסיבת עיתונאים לאחר שבקשתו לדון בכנסת על הנאום תידחה, ובה יתקוף את אשכול ויקרא להחלפתו. 29 < במכתב לראש הממשלה מביעים ערביי המשולש את נאמנותם המוחלטת למדינה. בתל-אביב מפגינים צעירים דרוזים בתביעה לגייסם לצבא. < יגאל תומרקין, צבי הקר ושרון אלדר קוראים בהאבץ למיצוי המאמץ המדיני ו"להשאיר את המלחמה כברירה אחרונה". < בהאבץ קורא להקמת ממשלת אחדות לאומית ולהחלפת ראש הממשלה: "[אשכול] לא בנוי כדי להיות ראש ממשלה ושר ביטחון במצב הנוכחי; כל מעלותיו הטובות לא למבחן כזה נועדו. ההצעה לפיה צריך בן-גוריון ליטול לידיו את ראשות הממשלה ומשה דיין יכהן כשר ביטחון, בעוד שמר אשכול ירכז בידיו את הטיפול בעניינים 'אזרחיים' נראית לנו הצעה נבונה". 31 < אליעזר ליבנה בהאבץ: "סכנת היטלר חוזרת. ההכרעה היא על עצם קיומו של עם ישראל. עלינו לרסק את מלאכתו של היטלר חדש בראשיתה".

+ גל מודעות בעיתונים ומכתבים למערכת קוראים להקמת ממשלת חירום. < גיליון קשת מוקדש לספרות הגרמנית החדשה כדי להוסיף "מימד של היכרות בלתי אמצעית לוויכוח הנוטש עדיין... סביב הלגיטימיות, או העניין, או ההיקף, של יחסי התרבות עם גרמניה". < התעוררות הערבים בארץ-ישראל ובריחתם, מאת מיכאל אסף, על "התנועה הערבית בארץ מאז שלטון הטורקים... ועד בריחת הערבים לאחר מלחמת השחרור". < מותו של סוכן, מאת ארתור מילר, בתיאטרון זית.

יוני 1 < מוקמת ממשלת אחדות לאומית בשיתוף סיעות גח"ל ורפ"י. משה דיין שר ביטחון, מנחם בגין ויוסף ספיר שרים ללא תיק. 4 < קול קורא של המחלקה הערבית בהסתדרות להימנע מליבוי יצרים בין יהודים לערבים. 5 < חיל האוויר

שמואל בק, 'חיל הרגלים בין הדיונות', רישום, יוני 1967. צילום מנוחה ברפמן.

בפריס. היו קצת דיבורים של יוסף מונדי על ריאליזם וכו', אבל מונדי היה יכול להחליף בשקט ריאליזם בסוריאליזם. והמקומיים פינו מקום לריאליזם אחד בלבד. לריאליזם של אורי ליפשיץ. וג'ורג' שמש, מקצוען-ציור, הלך והודח. לפני כ-30 שנה הגיע לניו-יורק. ומאז הוא שם. הציור שלו התעדן, התייפה, אימץ מניירות אורנמנטליסטיות, והוא עדיין מקצועני כשהיה.

הרגע התרבותי שלנו נפגש עם ג'ורג' שמש לפני 30 שנה. כי הרגע שלו לא היה הרגע שלנו. למה? כי הרגע שלנו אז, לפני 30 שנה, היה הרגע של "המופשט הלירי" פלוס רפי לביא ומשה גרשוני הצעירים, שלא "רצחו את אביהם". שהיו "מופשט לירי" גם כשלא היו מופשט לירי. לג'ורג' שמש לא היה מקום אמיתי, ממשי, גם פרטי וגם פומבי בזמן הזה, זמן "המופשט הלירי". ובאין מקום, אדם מבקש לו מקום אחר. וג'ורג' נסע לו מכאן. זה הסיפור שלו. מבחינה זו. ובכל מקרה, זהו רוב הסיפור שלו, מבחינה זו. לא רע לו באמריקה.

גם שמואל בק וגם מיכאל דרוקס "גורשו" מכאן על ידי הרגע התרבותי הבלתי מסתיים של "המופשט הלירי". ואם לא על ידו, אז בעקבותיו.

שמואל בק לא נתמך גם על ידי "טקסט" ממשי אחד, ולא על ידי מצע רעיוני ותיאורטי שהשתתפו בו ישראלים סמכותיים אחדים. לגמזו

צרפתי (ותמיד אנגלי כזה, בייקון). אבל ניתן היה לתייר אותו, להניע אותו, די בקלות גם לישראל או לאוסטרליה. כי הוא העיד (מתוכו), כפי שהוא) על זיקה למצב פוליטי-נפשי חדש, בתר-מלחמתי (מלחמת העולם השנייה) ובתר-שיקומי. האמנות משקיפה על חורבות העולם המשתקמות, ובחרת ב"ריאליזם חדש", כדי להתבטא באמצעותו ביחס לעולם משתקם זה. ריאליזם-ריאליזם ולא עוד מופשט, מופשט מדורג או מופשט למחצה. ובכל זאת, אין סיבה להגזים בעניין הפוליטיות החדשה של "הריאליזם החדש", וחובה לזכור כי האמנות, בעיקרה, היא המיתולוגיה של עצמה, והתקדים של עצמה – כך ש"הריאליזם החדש" הזה צמח מתוך ההיסטוריה של האמנות, ופחות מכך מתוך ההיסטוריה של החברה והעולם.

וכך, ג'ורג' שמש הציג בתל-אביב את הריאליזם הזה (דמות אדם, תנועה, עיוות מתוכנן, אקספרסיביות, צבעוניות דרמטית, בד מצויר "מלא", חלל מוגדר בדרך כלל כחדר סגור, אורנמנטיקה זהירה ותומכת, פסיכולוגיות קל לזיהוי ולהזדהות), כשהוא מנותק בפועל מתמיכה ממשית של קהילת האמנות. איזו תמיכה? זו הנבנית מקיומו של תא ז'אנרי שבו חברים כמה אמנים משמעותיים, מקיומן של תיאוריה וביקורת ממשיות, מקיומה של גלריה רצינית תומכת – ובעיקר, מקיומו של סיב ריאליסטי חדש באמנות המקומית. חוץ מאורי ליפשיץ, ג'ורג' שמש לא מצא כאן ריאליזם חדש. היה את זה של ז'ק גרינברג, אבל גרינברג היה רוב הזמן

'על מצבו של האדם', מאת פנחס שדה, ספריה לעם, עם עובד, תל-אביב.

הישראלי מתקיף שדות תעופה במצרים, בירדן, בסוריה ובעיראק ופוגע בעשרות מטוסי אויב; כוחות היבשה של צה"ל מתחילים במבצע לכיבוש חצי האי סיני. ⁶ מתחילה מתקפה בחזית המזרחית. צה"ל משתלט על שטחים בגדה המערבית. ⁷ מופיע דף: עיתון יומי שמוציא העולם הזה בימי המלחמה. מעריב וידיעות אמרונות חוברים על מנת למנוע את הופעת העיתון. ⁸ קול העם מביע תמיכה במלחמה. ⁹ צה"ל הורס את הכפרים בית נובע, יאלו, לטרון ועמאוס שבאזור לטרון ומגרש את תושביהם. מאוחר יותר ימסור עמוס קינן עדות ראייה אישית על הגירוש: "ההוראה היתה לירות מעל ראשיהם ולומר להם לא להיכנס לכפר – במחי בולדוזר אחד נעקרו הברושים והזיתים, תוך עשר דקות היה הבית לחורבה על החפצים והרכוש המועט שבתוכו". ¹⁰ נכבשת העיר העתיקה בירושלים ומסתיים כיבוש הגדה המערבית. ¹¹ ראשי יישובים בצפון הארץ מפעילים לחץ כבד על הממשלה לתקוף את סוריה. ¹² מושלם כיבוש סיני. צה"ל תוקף בגבול הסורי; מתחיל כיבוש רמת הגולן. ¹³ מוטבעת אוניית הביון האמריקנית ליברטי, ששייטה סמוך לחופי ישראל. ¹⁴ כוחות צה"ל כובשים את העיירה הסורית קונייטרה. מועצת הביטחון כופה הפסקת אש ברמת הגולן. שש מאות תשעים ושבעה חיילי צה"ל נהרגו בקרבות ואלפיים חמש מאות שישים ושלושה נפצעו. ברה"מ וצ'כוסלובקיה מנתקות את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. יתלוו אליהן פולין, בולגריה והונגריה. מק"י ומפ"ם מגנות את הודעת ברה"מ. ¹⁵ עשרים ושניים צעירי בית"ר מארה"ב, שהגיעו ארצה כמתנדבים, מבקשים להתיישב בגדה המערבית. ¹⁶ קונצרט חגיגי לכבוד צה"ל על הר הצופים בהשתתפות ז'קלין דה פרה ודניאל בארנבוים. ¹⁷ הממשל הצבאי בשטחים שנכבשו מודיע כי תינתן אפשרות לכל אזרח בגדה המערבית לעבור לתחום ממלכת ירדן. הממשל "מארגן שירות הסעה מיוחד להעברת אזרחים הרוצים בכך". אלפי פליטים פלסטינים עוברים לירדן. ¹⁸ למבחן מודיע על דיונים ב"חוגי ההתיישבות העובדת" ביחזמות לחידוש ההתיישבות בשטחים השונים שבגדה המערבית; עדיפות ליישובים שאבדו במלחמת השחרור. ¹⁹ הרב שלמה גורן, הרב הראשי לצה"ל, עורך תפילה ותקיעה בשופר על פסגת "הר סיני". ²⁰ מאות אלפי ישראלים נוהרים במהלך חג השבועות לרחבת הכותל המערבי בירושלים. ²¹ מזכירות הקיבוץ המאוחד קוראת לצאת למבצע "היאחזות התיישבותית ללא כל דחייה בגבול ארץ-ישראל ובשטחים המוחזקים על ידי צה"ל והם חיוניים לביטחונה, כלכלתה ושלמותה של המדינה". ²² מרכז חרות קורא ליישוב ירושלים ושטחי הגדה המערבית למען "ייצוב המציאות החדשה של גאולת ירושלים ושחרור ארץ-ישראל המערבית". ²³ נתן אלתרמן במעריב: הניצחון במלחמה "מחק למעשה את ההבדל בין מדינת ישראל לארץ-ישראל". ²⁴ התושבים הערבים של הרובע היהודי בירושלים מגורשים. ²⁵ האלוף חיים הרצוג, הממונה על השלטון האזרחי בגדה, מכחיש פרסומים זרים על "בעיית פליטים חדשה בגדה" ועל "העברות [של פליטים] מירושלים ומערים אחרות לירדן". ²⁶ ממשלת ישראל מודיעה על נכונותה לסגת מהשטחים הכבושים תמורת הסכמי שלום. ח"כ אורי אבנרי קורא בכנסת להקים בארץ-ישראל השלמה פדרציה בין מדינת ישראל למדינה פלסטינית עצמאית. ²⁷ "שחררנו, לא כבשנו", מודעה בהבאָב בחתימת "חוגים לאומיים". ²⁸ המתנדבים הצעירים המגיעים לארץ לאחר המלחמה מעוררים ציפייה לעלייה המונית. פנחס ספיר, שר האוצר: "יש מקום להאמין בבלתי אפשרי – עלייה המונית מהמערב". ²⁹ שמונה אזרחים ישראלים נשפטים על מעשי ביזה בעיר העתיקה בירושלים. ³⁰ הכנסת מחוקקת את חוקי ההסמכה המאפשרים להחיל בצו את החוק הישראלי על השטחים שנכבשו במלחמה. ³¹ הממשלה מכריזה על איחוד ירושלים.

יולי ² הממשלה מתירה לתושבי הגדה המערבית לשוב לבתיהם עד 10 באוגוסט. התאריך ישונה פעמים מספר. ³ רצועת עזה נפתחת לתנועת ישראלים. ⁴ חילופי אש ליד פורט סעיד. חמישה ישראלים נהרגים ושלושים ואחד נפצעים. ⁵ יומן גבע לסיקור מלחמת ששת הימים מוצג בבתי הקולנוע. במקביל מוצגים יומנים נוספים של מפיקים פרטיים. ⁶ קבוצה ראשונה של פליטים חוזרת לגדה ובה רק מאה ארבעים ושמונה איש. ⁷ משה דיין מאשר בכנסת כי יותר ממחצית העיר קלקיליה נהרסה בפעולת עונשין. העיר תישאר סגורה לכניסת ישראלים עוד כמה חודשים. ⁸ תוכנית אלון מוגשת לממשלה: הירדן יהווה את הגבול המדיני של ישראל, ישראל תוסיף להחזיק בבקעת הירדן,

הייצרי והמליצתי לא היתה יכולת להציע "טקסט" כזה לבק וליצירתו. ובאותה שעה, באותו "רגע" מתמשך, הטקסט והמצע הרעיוני והביקורתי היו בשליטת "המופשט הלירי" המקומי ונגזרותיו, ומה שהיה מחוץ לשליטה זו, התמסר אז בהתלהבות לאמנות מושגית ונגזרותיה. ולכן, שמואל בק נמצא אז מחוץ לדיון, מחוץ להקשר העיוני-פולמוסי של המקום התל-אביבי-ירושלמי הזה. שמואל בק: ציור עם תמיכה גלריסטית-מסחרית, בלי תמיכה אינטלקטואלית-מקצוענית. מעטים התפנו לאתר את מימד הזיכרון, הביוגרפיה, הסמל המוחצן והסמל החבוי שביצירת בק, שאף ביקשה להתייחס ל"שואה" באמצעות הסיפור-דימוי, ובפרט המסמן-מסומל הריאליסטי-פנטסטי, ובאמצעות המטאפורה והאלגוריה.

מעטים דנו בבק הפתיי. כלומר, בבק הבונה "סיפור" קל לעיכול לכאורה, כדי להניע את הצופה אל מעבר לסיפור הגלוי לעין, ושמואל בק הוצג אז כמספר סיפורים כמעט נאיבי, גם אם מיומן טכנית, מול העוצמות האינטלקטואליות והחוויה המורכבת שהציעו "המופשט הלירי" והאמנות המושגית הצעירה.

קשרים מורכבים עם הקהילה, ציור לא חד-פרשני, מעמד מסוים בעולם התיאטרון, ערך יידישיסטי ברור ופעיל, וכן תכונות אישיות חסכוניות מיוסל ברגר את הבידול וההרחקה שהיו נחלת שמואל בק. גם דרוקס הורחק על ידי "המופשט הלירי". לכאורה, זו טענה מעט תמוהה. הרי דרוקס היה בשר מבשרה של תל-אביב "המופשט הלירי". הרי דרוקס הציג בגלריה גורדון, ב-10, במוזיאונים הגדולים. הרי והרי והרי, ובכל זאת.

מחצית שנות השישים. דרוקס מתחיל לעבוד כאמן. כלומר, תודעת אמן. מציג באוניברסיטת תל-אביב, מחובר לחנוך לוין, לראשית התיאטרון ולשירה של לוין. ההופעה הראשונה של לוין היתה כמשורר. לוין ודרוקס יעשו בהמשך את שמעון ולוי אחים, טקסט וציור, תיק הדפסים. דרוקס רושם הרבה, עושה הרבה "חפצים-ציור", אסאמבלאז'ים. יד טובה ומהיר, עין טובה ומהירה, יצירות טובות ומהירות. כמה חומרים, מצע, וטיק טק ציור-חפץ. חולשה גדולה וטובה לחפצים מצויים, לאסתטיקה שלהם וליכולת של אסתטיקה זו לעבור טרנספורמציה מבלי לאבד את סימני האופי האותנטיים. וכל זאת, מבלי לדעת מה זה בדיוק "רדי מיד". כלומר, מבלי להכיר את שפת הביקורת ואת תולדות האמנות.

דרוקס ראה שמסביב הומה "המופשט הלירי". הוא הבין אותו, אבל לא הזדהה אתו. הוא שילם קצת מסים, אבל לא ציית לו. הוא היה מעוניין לחבור ל"כוחניות" (לחבריה) של "המופשט הלירי", כלומר להיות בחבורה המורחבת של "המופשט הלירי", שכללה גם אמנים שאינם "מופשט לירי", אבל הם לגיטימיים כאלה – אבל דרוקס לא ידע איך עושים את זה. "המופשט הלירי" (ואנשיו, אולי בעיקר אנשיו) חסמו לו את האופק. דרוקס נחנק והלך.

מיכאל דרוקס היה אז: אינטואיציה, אינסטינקט, בולמוס, סאטירה, אירוניה, חרדה, כאב, יצרנות, תרפיה, שירה, רחוב, תיאטרון, צבע,

שלטים, ספרותיות, ארעיות, חומריות, חפציות, פוליטיות נאיביות, חסר השכלתי, מיניות עזה.

עם כל אלה, דרוקס "גישש על פני התרבות". ומה היתה אותה תרבות? זריצקי, תל-אביב, גלריה גורדון, יואב בראל, רן שחורי, רפי לביא, משה גרשוני, "המופשט הלירי", הז'ארגון של "המופשט הלירי", הדירוג ההיררכי של "המופשט הלירי", הג'יבריש של "המופשט הלירי". ומעט דרישות שלום ושמעות מהעולם הגדול החופשי: ראושנברג, כריסטו, ארמן. אפילו לא בויס. והשמעות הגיעו דרך פילטרים מקומיים. כלומר, שמעות מוטות.

ואז, במחצית שנות השבעים, יצא דרוקס ממש, בפעם הראשונה לעולם הגדול. חזר, אבל בעצם כבר יצא ולא חזר, ואז יצא סופית. אירופה, הולנד, אנגליה, תערוכות, אמנות מושגית התנהגותית, פוליטית, השאטית, משחקית, תקשורתית, עזה, לירית, מתכלה או מתכנסת בזיכרון באמצעות וידאו, שנעשה לדבר עצמו, משהסתיימה הפעולה (המיצג) עצמה.

מדי פעם, חזר לישראל כדי להתראות, להראות, להציג (גורדון, ג'ולי מ., מוזיאון תל-אביב) – ואף כדי להחיות בכוח את הרגע התרבותי ההוא, סוף שנות השישים ומחצית שנות השבעים. להחיות לעצמו ולנו. להחיות ולהישאר, איכשהו, חלק מאתנו. באיזה מובן ובאיזה אופן "חלק מאתנו"? במובן ובאופן של הגדרתו את עצמו כ"רגע פרטי מובחן" בתוך "הרגע התרבותי הפומבי" (של אותן שנים). לייצר לעצמו, ברטרופסקט, את הרגע הפרטי שלו.

בין הפרטי לפומבי נדחו מכאן ג'ורג' שמש, שמואל בק ומיכאל דרוקס.

אדם ברוך – בית הספר לאמנות קמרה אובסקורה, תל-אביב

צילומים: מאיר ויגודר

1. דן עומר, סופר, משורר, מתרגם, עיתונאי ומו"ל עצמאי, סוף שנות השישים.
2. חיים הנגבי, עיתונאי, מראשי מצפן, יושב בקפה כסית, תחילת שנות השבעים.
3. שמעון צבר, ממקימי מצפן, סופר, משורר, עיתונאי וקריקטוריסט, צייר, גולה פוליטי, לונדון 1974.
4. אריה בובר, פעיל מרכזי במצפן, ואחר כך מראשי הפלג הטרוצקיסטי שלה, 1970.

